

İnsani yardıma genel bir bakış

Dr. Mehmet Güllüoğlu

1982 yılında Konya'da doğdu. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra sivil toplum sektöründe, yardım faaliyetlerinde çalışmaya başladı. Özel hastanelerde hekimlik ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde Şube Müdürlüğü görevlerinden sonra Kasım 2013'ten itibaren Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü görevini sürdüren Güllüoğlu, İÜ İstanbul Tıp Fakültesinde halk sağlığı alanında doktora programına devam ediyor.

Kızılay 1868 yılında kuruldu ve zamanın gereği olarak savaşta yaralanan askerlere yardım vazifesini üstlenirken, doğal afetlerde de ihtiyaç sahipleri için çalışmalar yürüttü.

Özel hastanelerin yaygın olmadığı, devlet hastanelerinin dolup taşıdığı zamanlarda yaygın olarak hizmet verdi. Kızılay, özellikle son yıllarda ise daha da artan bir şekilde dünyanın farklı yerlerindeki afetlere müdahale etme kapasitesine ulaştı. SD'nin önceki sayılarında yayımlanan bir makalede Kızılay'ın faaliyetlerini daha detaylı bir şekilde okuyabileceğiniz için, bu yazıda daha çok dünyadaki yardım faaliyetleri incelenmeye çalışıldı.

1875 yılında Çin'de 10 milyon insanın açlık sebebiyle öldüğü afetle başlayan kurumsal insani/yet, İngilizce orijinal ifadesi ile "humanitarian" sektörü, bugüne kadar hızla büyümeye devam etti. Ne yazık ki bu büyümenin yönü ve merkezi neredeyse sadece Amerika ve Avrupa kıtasında gerçekleşti. İnsani yardım sektörü, dünya ölçeğinde birçok aşamadan geçti. Her ülkenin kendine ait Kızılhaç ve Kızılaylarının yanında kurulan diğer birçok yardım örgütü, bu alanda faaliyet göstermeye devam ediyor. Hem Kızılhaçlar ve Kızılaylar hem de bu sektör açısından Uluslararası Kızılhaç - Kızılay Federasyonunun kurulması (IFRC - International Federation of Red Cross, Red Crescent) önemli aşamalardan birini oluşturuyor. 1919 yılında, 1. Dünya Savaşından sonra kurulan Federasyon, bu sektördeki ilk ve hala da en büyük "İnsani Yardım Kuruluşları Birliği"ni oluşturuyor. Dünya üzerindeki bu sektörde çalışanların tahmini sayısının 210 bini geçtiği, bu rakamın %25'inin ise Kızılaylar ve Kızılhaçlarda çalıştığı tahmin ediliyor. Federasyonun ortaya koyduğu İnsani Prensipler (Humanitarian Principles) sektörün kurallarının da iskeletini

oluşturdu. Daha sonra gelen yıllarda ise bu sektör akademik çalışmalarıyla, araştırma faaliyetleriyle, devlet, sivil toplum ve ticaret, sanayi ayaklarıyla büyümeye devam etti, ediyor.

Bu geniş alanı bir yazıda tartışmanın mümkün olmadığı aşikâr. Biz bu sefer sadece "insani/yet" (humanitarian) sektörünün konu başlıklarını paylaşmayı, tartışmayı deneyelim. Deneyelim diyorum, çünkü gelişen ve değişen bir sektörden bahsediyoruz. Kurumların, sınıflandırmaların, terimlerin ve tanımların değiştiği bir alan. Öncelikle "insani yardım" ve "kalkınma yardımı" ayrımıyla başlamak gerekiyor. Kalkınma yardımı deyince, devletlerin bir başka gelişmekte olan devlete ekonomik, çevresel, sosyal ya da siyasi alanda teknik ya da finansal olarak verdikleri destekler anlaşılabilir. Ülkemizde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), kalkınma yardımlarının ülkemiz adına büyük bölümünü yapan ve koordine eden kurum olarak öne çıkıyor. İnsani yardım ise insani amaçlarla, genelde insani krizlere karşı ya da insani krizlerin ardından, insan acısını dindirmeyi amaçlayan, insan hayatının sürdürülmesini sağlayan daha acil, daha kısa süreli yardımlar olarak karşımıza çıkmakta. Ülkemizde başta Kızılay olmak üzere birçok sivil toplum kuruluşu bu alanda çalışmalar yürütmekte.

Savaşlarla başlayan insani yardım faaliyetleri, afetlerle devam etti. İnsan ihtiyaçlarına göre sağlık, gıda, barınma gibi alt konu başlıklarının yanında, özel ihtiyaç sahibi engelliler, yaşlılar, çocuklar gibi kitleler için daha da uzmanlaşmış gruplara, kurumlara ihtiyaç duyuldu. İnsan hayatının korunması olarak başlanan süreç, insan saygılığının korunması yönünde devam etti. Dünyadaki coğrafi alanların genişliği, insani yardım faaliyetlerinin finansal ve lojistik olarak

kısıtlılıkları, bir ülkeye ya da bir bölgeye özel, daha derinlemesine faaliyet gösteren kurumların ortaya çıkmasına sebep oldu.

İnsani yardımın bazı temel öğeleri ile bu alanlarda faaliyet gösteren kurumlara daha yakından bakacak olursak şunları sıralayabiliriz:

- İnsani yardım, kalkınma yardımı
- Çatışma bölgeleri
- Afet yardımları
- Risk azaltma
- Sağlık yardımları
- Sosyal yardımlar
- Göç ve göçmenler
- İnsan hakları
- Gıda güvenliği
- İletişim, medya

İnsani yardım / kalkınma yardımı

Yazının başında bu konuya kısmi olarak değinmiş olsak da "insani yardım" ile "kalkınma yardımı" arasında kesin çizgilerle bir ayrım bulunmamakta. Özellikle afet sonrasında verilen rehabilitasyon hizmetlerini, kalkınma yardımı olarak da değerlendirmek mümkün.

Çatışma bölgeleri

Günümüzde Suriye, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Irak, kriz bölgeleri olarak öne çıkıyor. Ancak özellikle yakın zamanda çatışma olmayan zaman dilimi neredeyse yok. Yıllardır Afganistan ve Irak'ta devam eden savaş ve sonrasında ülke içi çatışma hali nüfusun çoğunun yaşam koşullarını bozuyor; sağlığa, eğitime ve güvenli bir ortama erişimi zorlaştırıyor.

Bu konuda Kızılay - Kızılhaç Hareketinin de bir parçası olan ICRC (International Committee of Red Cross - Uluslararası Kızılhaç Komitesi) öne çıkmakta. Çatışma bölgesindeki mağdurların insani ihtiyaçlarının giderilmesi, hapishanelerin ziyaret edilmesi ve gözlenmesi ve kopmuş ailelerin birleştirilmesi (tracing) gibi görevler üstlenmektedirler. Yine çatışma bölgelerinde barış faaliyetleri de sivil toplum örgütlerinin önemli çalışma alanlarından biri. Avrupa ve Amerika'da üniversitelerde bu alanda çalışan bölümler ve akademisyenler birçok bölgede araştırma ve arabulucuk görevleri üstlenmeye devam ediyorlar.

Afet yardımları

Kıtlık, deprem, sel, tsunami en çok bilinen ve karşılaşılan afetler. Afet öncesi, afet sonrası olmak üzere üç aşamada incelenen ya da müdahale edilen afetler için insani yardım da benzer şekilde üç aşamada irdelenebilir. Afet öncesi risk azaltmak için çalışanlar olduğu gibi, afetlerde arama kurtarma hizmeti veren de birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Afet sonrası gıda, temiz su, hijyen, sağlık, barınma gibi insani ihtiyaçlar, insani sektörde faaliyet gösteren kuruluşlar arasında en çok çalışılan başlıkları oluşturmaktadır. 1945 yılında ABD merkezli olarak kurulan CARE'in, afet sonrası yardımlarından başka, yoksulluk ve etkileriyle mücadele de en çok önem verdiği konular arasında. Kuruluş, sadece geçtiğimiz yıl 80'den fazla ülkede faaliyet gösterdi.

Risk azaltma

Risk azaltmayı en basit haliyle, tehditlerin önceden tespit edilmesi ve bu tehditler sonrası ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçların etkilerinin en aza indirilebilmesi için gerekli önlemlerin alınması olarak tanımlamak mümkün. Bu yazıda sıralanan birçok kuruluş, bahsedilen birçok alanda aynı zamanda çalışmaktadır. Örneklerden biri olması açısından, 1940'larda İngiltere'de kurulan Christian Aid isimli yardım örgütü, yoksullukla mücadelenin yanında, iklim değişikliği, risk azaltma, cinsiyet eşitsizliği gibi alanlarda da faaliyet gösteriyor.

Sağlık yardımları

Yine çok geniş bir insani yardım alanı olan sağlık, afetler sonrası en çok ihtiyaç duyulan hizmetlerden biri. Ayrıca herhangi bir afet olmaksızın, özellikle en az gelişmiş ülkeler olarak tarif edilen 48 ülkede özellikle sağlık alanında büyük ihtiyaçlar bulunmaktadır. HIV/AIDS, tüberküloz, sıtma, zatürre gibi belirli hastalıklar için çalışan kuruluşlar olduğu gibi, sadece bir ülke ya da bölge için çalışan kuruluşlar da mevcut.

Uluslararası HIV/AIDS Birliği (International HIV/AIDS Alliance) isimli kuruluş ve Against Malaria isimli kuruluş da sadece bir hastalık için farklı ülkelerde çalışmalar yürütüyor. Filistin için Sağlık Yardımı (Medical Aid for Palestine - MAP) isimli kuruluş ise sadece Filistin için çalışmalar yürütmekte. Sağlık alanında en çok öne çıkan kuruluş ise Sınır Tanımayan Doktorlar olarak bilinen (Medecins Sans Frontieres- MSF). Kuruluş, 1971 yılında kuruldu. 1999 yılında Nobel Barış ödülüne layık görülme MSF, 70 ülkede faaliyet gösteriyor. 20 ülkede ofisi bulunuyor. Uluslararası kuruluşun 2012 yılı bütçesi 1,3 milyar dolar civarında gerçekleşti. Cerrahi ekiplerin yanında halk sağlığı projeleri, aşı kampanyaları, afetler sonrası sağlık hizmetleri ve göçmen hizmetleri kuruluşun ilgi alanına giren konular arasında.

Sosyal yardımlar

Özellikle dezavantajlı gruplar için daha çok ihtiyaç duyulan sosyal hizmetler, kriz ve afet zamanlarında olduğu kadar, barış zamanlarında da önem arz ediyor. Bu konuda Alman Kızılhaçı öne çıkan örneklerden biri. Yine İsrail'de faaliyet gösteren Yad Sarah isimli kuruluş, özellikle engellilerin kendi hayatlarını tek başlarına idame ettirmesine yönelik faaliyetleriyle bilinmekte. Sosyal hizmetler konusunda, ülkelerin sosyoekonomik seviyelerinin yükselmesiyle, daha fazla hizmetin gerek kamusal olarak gerekse sivil toplum tarafından daha fazla verildiğini görüyoruz. Çatışma alanlarında ya da gelişmekte olan ülkelerde ne yazık ki engellilere ya da diğer dezavantajlı gruplara yönelik hizmetler yeterli seviyede olmaktan uzakta. Afrika'da ya da bir başka yoksul coğrafya da bu konudaki istatistikler dahi yeterli seviyede değil.

Göç ve göçmenler

Milyonlarca insanın ülkelerindeki farklı bölgelere ya da başka ülkelere, güvenlik, açlık ya da umut sebebiyle göç ettiği bir zaman dilimindeyiz. Mültecilerin barınma, gıda, sağlık, eğitim hakları ve ihtiyaçlarının yanında, psikososyal hizmetlere olan ihtiyaçları da göz ardı edilmemeli. Bu konuda faaliyet gösteren birçok kuruluş özellikle psikososyal hizmetler alanında çalışmalar yürütmekte. DRC (Danish Refugee Council - Danimarkalı Mülteci Konseyi) 1956 yılından beri faaliyet gösteren, bu alanda öne çıkan kuruluşlardan biri. Ülkemizle birlikte, 30 ülkede faaliyet gösteriyor.

İnsan hakları

Özellikle çatışma alanlarında, hukuk kurallarının daha sık göz ardı edildiği düşünüldüğünde bu alanda çalışan kurumlara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch - HRW) 1978'den beri kurulan insan hakları örgütlerinin 1988 yılında tek şemsiye altında toplanmasıyla oluşan bir birlik. Bu kuruluş ülkelerde yaptıkları araştırmalar ve yayınladıkları raporlarla öne çıkıyor. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) yine bu alanda öne çıkan kuruluşlardan biri.

Gıda güvenliği

Dünya üzerinde yeteri kadar gıdanın olduğu ancak yaşanan açlık sorununun, dağılımla alakalı olduğu kabul edilmekte. Ancak her gün özellikle Afrika kıtasında açlık sebebiyle 23 bin çocuğun öldüğü düşünüldüğünde gerek devlet kuruluşlarının gerekse sivil toplum kuruluşlarının önemli çalışma alanlarından biri de gıda güvenliği. Burada saydığımız kuruluşların birçoğu bu alanda çalışmalar yürütmekle birlikte WhyHunger (Niye Açlık?) gibi bazı kuruluşlar, özellikle bu alanda faaliyet gösterdikleri için öne çıkıyor.

İletişim ve medya

Hem afetlerde hem de çatışma bölgelerindeki ihtiyaçlardan bir diğeri, bilgi alabilme ve iletişim kurabilme imkânı. Kriz alanından gelecek doğru bilgiye göre harekete geçecek kaynaklardaki israfı, zaman kısıtlılığı bulunan acil durumlarda kaybedilecek zamanı engelleyecek hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alanda Sınır Tanımayan Telekomcular (Telecoms Sans Frontiers) öne çıkan kuruluşlardan biri.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan "Tarihte İlginc Vakıflar" isimli kitapta leyleklere yardım eden vakıftan muhtaç fakirleri evlendiren vakfa, şehirlere çeşme yaptıran vakıftan sıcak pide dağıtan vakfa kadar dönemin birçok sivil toplum kuruluşundan bahsediliyor. Ancak günümüzde geçmişimizdeki sivil toplum anlayışından uzakta olduğumuzu söylemem gerekiyor. Belki biraz iddialı olacak ama nasıl ki su ve yol medeniyetin önemli göstergelerinden ise günümüzde sivil toplum da medeniyetin en önemli göstergelerinden biridir diyebiliriz.

Sayfaların kısıtlılığı içerisinde bu yazıda değinmeye çalıştığım başlıklar, insani yardım alanının bir kısmını oluşturuyor. Burada saydıklarımızdan başka gönüllülük, insani yardım alanında kariyer, internet ve insani yardım, fon toplama, gelir getirici faaliyetler, akademik çalışmalar, Birleşmiş Milletler ve kuruluşları, binyıl kalkınma hedefleri, sivil toplum kuruluşlarının izlenmesi, değerlendirilmesi, insani yardım kriterleri ve bütün bu alanın ülkemizdeki durumu, nasıl algılandığı gibi daha birçok alan, bahse değer başlıklar olarak duruyor.